

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

**„Психолошки портрет *аривисте* у француском (XIX) век и српском роману
(с краја XIX и почетком XX века)“**

1. ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

Датум и орган који је именовео Комисију:

Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду,
на својој Седмој електронској седници одржаној 26. априла 2021. године

Састав комисије:

1. Ментор: др Весна Елез, ванредни професор, Филолошки факултет
Универзитета у Београду

Ужа научна област: Општа књижевност

Датум избора у звање: 14.7.2016.

2. Др Тамара Валчић Булић, ванредни професор, Филозофски факултет
Универзитета у Новом Саду

Ужа научна област: Романистика

Датум избора у звање: 19.1.2018.

3. Др Снежана Калинић, доцент, Филолошки факултет Универзитета у
Београду

Ужа научна област: Општа књижевност

Датум избора у звање: 26.1.2021.

2. ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

1) Име, име једног родитеља, презиме

Исидора (Драган) Ђоловић

2) Датум рођења, општина, република

30.5.1988, Чачак, Србија

3) Датум одбране, место, и назив мастер рада

29.9.2014, Филолошки факултет Универзитета у Београду,
„Фигурација женског принципа између романтизма и
неоромантизма (Фаталне јунакиње четири српске драме)“

Модул Српска књижевност са компаратистиком

3. НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

„Психолошки портрет *аривисте* у француском (XIX) век и српском роману (с краја XIX и почетком XX века)“

4. ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација „Психолошки портрет *аривисте* у француском (XIX) век и српском роману (с краја XIX и почетком XX века)“ кандидаткиње Исидоре Ђоловић обухвата сажетак на српском и енглеском језику, садржај, 318 страна текста дисертације, „Изворе и литературу“ на 18 страна. Попис секундарне литературе обухвата 278 јединица, од чега 264 штампане јединице и 14 електронских извора. Дисертација садржи и биографију кандидаткиње и три обавезне изјаве.

Дисертација се састоји из шест поглавља: 1. Увод (стр. 1-10); 2. Од „развојног романа до „романа кварења“ (стр. 11-30); 3. Аривиста ступа у свет (стр. 31-104); 4. Путеви аривисте (стр. 105-234); 5. Злочин (и)ли казна (стр. 235-301); 6. Закључак (стр. 302-318). Поголавља су подељена у одељке и представљају оригиналну композицију кандидаткиње. На крају трећег, четвртог и петог поглавља дисертације дате су прегледне табеле које садрже резултате истраживања.

5. ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација има за циљ да исцрпно анализира психолошки портрет и животни пут једне од кључних фигура европског романа 19. века, *аривисте*. Кандидаткиња анализира следеће романе из француске и српске

књижевности: Стендалов роман *Црвено и црно*, Балзакова дела *Чича Горио*, *Изгубљене илузије* и *Сјај и беда куртизана*, Флоберово *Сентиментално васпитање*, као и Мопасанов роман *Бел-Ами*. Поред наведених, кандидаткиња се позвала и на примере из дела Текерија (*Вашир таштине*), Достојевског (*Злочин и казна*), Драјзера (*Америчка трагедија*) и Дикенса (*Велика очекивања*). Из корпуса националне, српске књижевности, реч је о романима *Горски цар* Светолика Ранковића, *Дошљаци* и *Чедомир Илић* Милутина Ускоковића, и *Беспуће* Вељка Милићевића. Разматран је и роман *У регистратури* Антуна Ковачића.

Упркос разликама у пореклу, изгледу, миљеу, образовању, професији, јунаци ових романа деле, како Исидора Ђоловић сматра и показује, психолошку сродност. Њена компаративна анализа указује на чињеницу да је лик *аривисте*, „амбициозног дошљака“, скоројевића, опортунисте, или, како француски речник књижевних термина наводи, „особе која жели да успе по сваку цену, не бирајући средства“, много сложенији од пуког ловца на моћ и друштвени успех. Лик *аривисте*, између осталог, осветљава морал нове грађанске класе.

Други део дисертације истиче значај друштвеног контекста. Исидора Ђоловић умесно показује везу формативног искуства *аривисте* и матрице образовног романа (*Bildungsroman*) да би, једнако оправдано, скренула пажњу на „тамну страну“ и девијацију, скретање *аривисте* са „правог пута“ и на искушења којима је непрестано изложен. Овај део анализе истиче друштвену и економску условљеност појаве лика и типа *аривисте*, урбанизацију, карактеристике грађанског друштва и његове метаморфозе, успостављање нових вредности.

Тема којом се дисертација бави је методолошки захтевна, изискује широк оквир, књижевнотеоријска и наратолошка разматрања, осврт на историјске и друштвене прилике, психологију, културну историју и одлично познавање европске и српске књижевности 19. и 20. века. Дисертација почива на обимној и разнородној секундарној литератури. Исидора Ђоловић се, између осталог, позива на референтне студије Ђерђа Лукача, Франка Моретија, Питера Брукса, Жоржа Пулеа, Жана Старобинског, Жана Русеа, све до најновијих књига и огледа. Нажалост, кандидаткиња се није ослонила на драгоцен, референтни критички корпус студија и есеја на француском језику који није преведен. Упркос овом ограничењу, Исидора Ђоловић се постарала да потражи одговарајућу литературу на енглеском и српском језику.

У трећем, знатно обимнијем делу дисертације, кандидаткиња детаљније анализира елементе друштвене средине, порекло, амбиције, раскорак између жеља и стварних могућности протагониста поменутих романа.

У овом поглављу Исидора Ђоловић истиче значај порекла за психолошку условљеност лика ариviste: скромно, „плебејско“, или педигре осиромашеног племства. Младићи из унутрашњости желе да освоје престоницу, приближе се епицентру друштвеног успеха и моћи. Она прати сличност мотива и декора у сваком од ових романа: натпросечну физичку лепоту главних јунака или њихову упечатљивост, интелигенцију, карактер, велику амбицију, велика очекивања породице и других. Сваки од ових јунака поседује изражену индивидуалност, жели да буде посебан и друкчији од осталих.

У исцрпним и јасним анализама мотивације, амбиције, жеље и великих криза идентитета којима је ариvista изложен, Исидора Ђоловић се ослонила на релевантну литературу из психологије, психијатрије и филозофије: студије Фридриха Ничеа и Карла Густава Јунга, Алфреда Адлера, Ериха Фрома, психоаналитичку критику Леа Берсанија. Нарочито је тема самоубиства била инспиративна за критичко преиспитивање психолошке условљености структуре личности ариviste.

У своја разматрања укључила је и незаобилазне историјске изворе, служећи се важним студијама из француске и српске историје 19. века, као и ваљано одабраним референцама које се односе на културну историју: четврти том француске *Историје приватног живота од Француске револуције до Првог светског рата*, на пример, где читамо прилоге једног од најеминентнијих француских историчара, Алена Корбена, и њен пандан на српском језику, *Приватни живот код Срба у деветнаестом веку: од краја осамнаестог века до почетка Првог светског рата*, или студију Жака Дигаа, *Културни живот на прелазу из 19. у 20. век*. Ту се налазе и дела Васе Чубриловића, Слободана Јовановића, Роцера Прајса. Овде спадају и брижљиво одабране студије о ничеанској интерпретацији мотивације Жилијена Сорела, као и оне које се баве култом личности, наполеоновском инспирацијом, везаном за Балзака и Стендаловог главног јунака.

У четвртом поглављу дисертације посвећеном путевима ариviste, Исидора Ђоловић испитује конкретне датости живота ариviste у велеграду, где се истиче контраст злокобне градске средине и завичаја, сложеност, претећа непрозирност престонице и обавезна друштвена улога коју ариvista дословце игра. Како би превазишао своја класна, материјална и остала

ограничења, а ривиста чини све да остави жељени утисак: избором одела, одабиром друштва и манира. Лик а ривисте прати лик његовог пријатеља-антипода, а мотиви учења и ментора, својствени образовном роману, представљају иницијацију у тајне живота престонице. Овако се а ривиста отуђује од самог себе, постаје сопствени двојник. Исидора Ђоловић посебну пажњу посвећује мотиву двојника и психичке растрзаности а ривисте. Из овог унутрашњег сукоба појединца израња „алтернативни идентитет“ а ривисте, али и његова суштинска крхкост. А ривиста постаје лик у којем се укрштају романтичарски утицаји и новоуспостављени капиталистички поредак, изузетност и опортунизам. Он тако постаје лик који отеловљује борбу добра и зла, анђеоског и демонског, „добрих пастира“ и „ђавољих шегрта“, односно „злодуха“, како истиче Исидора Ђоловић. Овај одељак оправдано показује главне чиниоце нестабилности и растрзаности протагониста.

У одељку насловљеном „Ерос, Его и смрт“ кандидаткиња доследно прати једну од најзначајнијих конвенција европског реалистичког романа – улогу жена у јунаковом животу. Подвлачи карактеристично везивање а ривисте за зрелије жене које представљају компензацију мајчинске фигуре (Лисјен де Рибампре, Фредерик Моро), или „едиповску романсу“ Жилијена Сорела са госпођом де Ренал. Подсећа на чињеницу да у Балзаковим романима угледна, зрелија љубавница представља конвенционалну степену иницијације у париско друштво. А ривиста тражи утицајне жене које ће му отворити врата света чији део жели да постане. Улога еротске љубави, било јавних жена и куртизана или жена које му се нуде, такође је позната а ривисти. Исидора Ђоловић скреће пажњу на важност унутрашњег сукоба у српском роману између одабира жена које би јунаку омогућиле друштвени успон, богатство и моћ, и истинске наклоности и привлачности коју а ривиста осећа, нарочито у Ускоковићевом роману *Чедомир Илић*, где последице ове душевне борбе разарају јунака – раздире га сукоб интереса и осећања, разума и срца. Кандидаткиња нуди подробну анализу особености српског романа и специфичности женских ликова.

У петом делу дисертације разматрају се последице животних избора а ривисте и његовог хибриса, недовољне свести о сопственој слабости и прекорачењу сопствених граница којих није био свестан, или последице правог злочина, који су починили јунаци попут Раскољникова. Кандидаткиња издваја и одсудни крах надомак победе, до чега доводе импулсивност и губитак самоконтроле код а ривисте. Овај одељак представља исходите хипотеза и аргумената које је Исидора Ђоловић назначила у ранијим поглављима: истакнута је предиспозиција за преступ у

психолошком профилу ариviste, утицај порекла, притисак и очекивања средине. Суочавање са губитком илузија или последицама учињеног обично је конвенционално праћено „кобном седмицом“.

6. РАДОВИ ОБЈАВЉЕНИ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Ђоловић, Исидора: „Лик декадента у српском роману на почетку XX века“, *Филолог – часопис за језик, књижевност и културу*, Бања Лука, бр. 13, 2016, стр. 445–470.
2. Ђоловић, Исидора: „Фигура ђавола у Балзаковој ’Трилогији о Вотрену’“, *Анали Филолошког факултета*, Београд, год. XXX, бр. 2, 2018, стр. 25–52.
3. Ђоловић, Исидора: „Трагедија дезинтеграције у *Горском цару* Светолика Ранковића“, *КУЛТ (култура, уметност, литература, театар)*, 10.3.2019, онлајн верзија
4. Ђоловић, Исидора: *Субота са књигом: екранизације – „Le Rouge et le Noir” (1997)*, 20.7.2019, онлајн верзија

7. ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Кандидаткиња је на крају трећег, четвртог и петог поглавља дисертације сачинила прегледне табеле у којима су јасно представљени резултати упоредног истраживања. Прва је посвећена пореклу и почетној позицији ариviste: без обзира на разлике, и у француском и у српском роману 19. века, резултати Исидоре Ђоловић показују да јунаци потичу из руралних крајева или из провинције, из вароши, већина је изгубила оца, већина јунака поседује необичну лепоту или шарм. Неки од њих су сањари, импулсивни, амбициозни, док су други слабог карактера. Друга табела анализира друштвену покретљивост јунака која се углавном остварује „пос(р)едовањем“ жена у француском роману који обухвата Бурбонску рестаурацију, Јулску монархију, Другу републику, Друго царство и Трећу републику. Трећа табела приказује резултате испитивања односа ариviste са другима (пријатељи, ментори, „кваритељи“, ривали и жене): ови ликови, матрице понашања и деловања присутни су у француским као и у српским романима које је кандидаткиња анализирала. Четврта табела нуди пресек судбине одабраних јунака, односно „огрешења ариviste и начин на који завршава свој физички или романескни живот“. Жилијен Сорел је погубљен,

Лисјен де Рибампре је извршио самоубиство вешањем у затвору, Фредерик Моро се повлачи и „патује“, Ђурица Дражовић је стрељан, Милош Кремић се враћа у завичај, Чедомир Илић је извршио самоубиство, Гавре Ђаковић распродаје имовину. Ова анализа је драгоцене јер показује превагу песимизма и углавном несрећног краја, самоубиства, добровољног изгнанства и смрти. Ови аргументи говоре о прилично мрачној визији грађанског друштва и учесталом поразу појединца. Резултати анализе Исидоре Ђоловић показују да једино Балзаков Ежен де Растињак и Мопасанов Жорж Дироа нису подлегли кобном или негативном исходу.

Иако би било пожељно дубље и детаљније анализирати однос ариviste из доба Јулске монархије и Другог царства, аргументовати разлике између младића који симболично жели да освоји велеград у различитим периодима 19. века, нарочито у Француској, и испитати однос приповедача према ликовима, сугерисани нихилизам као критику новог грађанског друштва, Исидора Ђоловић потврђује почетну хипотезу у закључку: без обзира на разлике, психолошка сродност повезује протагонисте европског, углавном француског романа 19. века, и српског романа с краја 19. и почетка 20. века. У својој сложености, противречности, склоности преступу и прецењивању сопствених способности, ариvista је огледало покушаја да се искорачи из очекиваног и просечног. Ариvista је истовремено јунак и антијунак, бунтовник и узурпатор, увек актуелан, оправдано примећује Исидора Ђоловић. Закључује да је за читаоца ариvista лик који је покушао да искорачи из задатих друштвених оквира и посегне за бољим и друкчијим животом.

8. ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Табеларно приказани резултати упоредне анализе су прегледни и јасно предочавају аналогије између француског романа 19. века и српског романа с краја 19. и почетка 20. века. Велике кризе и растрзаност кроз које ариvисти пролазе очитују унутрашње потресе изазване променом друштвене парадигме, успоном капитализма и кризом моралних вредности. Најважније импликације које проистичу из приказаних резултата поткрепљују почетну тезу кандидаткиње: представити српски роман с краја 19. и почетка 20. века у ширем контексту. Поред сличности са мотивима, ликовима и ситуацијама у француском роману које је кандидаткиња учила и систематизовала, српски роман показује сопствене аутентичне одлике и квалитете. Сукоб, фатални сукоб између разума и конформизма, с једне, и осећања, непатворених емоција, с друге, скупо кошта Ускоковићевог Чедомира Илића, на пример, али га и чини правим књижевним ликом. Кандидаткиња истраживањем сугерише да песимизам у српском роману такође указује на негативне аналогије са

француским романом, као и на особене одлике крхког и нестабилног српског грађанског друштва с краја 19. века.

У дисертацији је било пожељно употребити добијене резултате за детаљније поређење прве и друге генерације аририста у француском и српском роману, као и за историјске прилике. Таква анализа указала би на друштво које се мења, односно на чињеницу да карактер ариристе речито говори о карактеру нове друштвене стварности.

Напоследку, дисертација је оригинално конципирана, поглавља су подељена на мање и динамичне одељке чији наслови често представљају имплицитни интертекстуални дијалог са познатим српским и европским писцима, критичарима и теоретичарима. Иако би ови одељци на неколико места могли бити дужи, посвећени детаљној анализи наративног поступка и контекста, сама композиција дисертације представља њен оригиналан, аутентичан квалитет.

9. ПРЕДЛОГ

На основу укупне оцене дисертације, Комисија предлаже да се докторска дисертација под насловом „Психолошки портрет *аривисте* у француском (XIX) век и српском роману (с краја XIX и почетком XX века)“ прихвати, а кандидаткиња позове на усмену одбрану рада.

КОМИСИЈА

1. др Весна Елез, ванредни професор

2. др Тамара Валчић Булић, ванредни професор

3. др Снежана Калинић, доцент
